

Ako polročný ochorel na detskú obrnu a dodnes znáša jej dôsledky

Sme Bohom zabudnutá diagnóza

Odhaduje sa, že na celom svete môže žiť 15 až 20 miliónov ľudí, ktorí prekonal detskú obrnu. V súčasnosti sa ochorenie šíri len v Afganistane a Pakistane. Výskyt detskej obrny nebol v endemickej forme na území bývalého Československa zaznamenaný od roku 1960. Dnes na Slovensku žije odhadom do 1500 ľudí, ktorí ochorenie prekonal v 50. rokoch či skôr, keď ešte nebola k dispozícii vakcína. Podľa Štefana Grajcára, predsedu Asociácie polio v SR, sme na Slovensku na ľudí s detskou obrnou zabudli.

V akom veku ste ochoreli na detskú obrnu?

Narodil som sa v decembri v roku 1950 a ochorenie som získal krátko po narodení 17. júna 1951. Nemal som ani pol roka, keď zo mňa bolo úplne bezvládne dieťa. Svaly som mal atrofované a nehýbal som sa. Mal som ochrnuté obe dolné končatiny, brušné a chrbtové svalstvo a pravú ruku. Odborne sa to nazýva triparéza.

Ako dlho trvalo, kým lekári prišli na to, čo vám je?

Pár dní, možno týždeň. Mama ma zobrala do nemocnice v Košiciach, kde zistili, čo je vo veci. O detskej obrne sa v tom čase už vedelo. Nebol som prvý ani posledný pacient. Obrnári na Slovensku začali masívne pribúdať od konca 30. rokov. Masívnejšia epidémia prišla v rokoch 1946 až 1947 a 1952 až 1954. Potom to trochu ustalo, hlavne v súvislosti s vakcináciou.

Tušíte, kde ste sa nakazili?

Vtedy sa veľmi necestovalo, takže predpokladám, že išlo o obec Vydrník, kde som sa narodil. Obec leží medzi Popradom a Spišskou Novou Vsou. Moji rodičia boli učiteľia a vo Vydrníku učili na ľudovej škole. Mama učila prvákov a druhákov a otec tretiačov až piatakov. Otec bol riaditeľom a mama bola jeho jediná zamestnankyňa. Bol som v poradí piate dieťa. Našich do Vydrníka preložili pol roka predtým v lete v roku 1950 zo Spišskej Teplice, kde obaja učili na ľudovej škole. Rodičia mali kvalifikáciu pre prvý stupeň a ako učiteľia labzovali po dedinách na východe. O detskej obrne – a niektorých iných ochoreniach – sa hovorí, že je to choroba špinavých rúk alebo „fly disease“, lebo ju prenášajú muchy.

Štefan Grajcár (1950)

Je kariérový poradca. Externe pôsobí na Paneurópskej vysokej škole a na Fakulte sociálnych a ekonomických vied Univerzity Komenského, kde spolu s ďalšími zo Združenia pre kariérové poradenstvo a rozvoj kariéry vyučuje o kariérom poradenstve. Ako polročný ochorel na detskú obrnu. Od roku 2010 je predsedom Asociácie polio SR, ktorá zastupuje záujmy ľudí s detskou obrnou.

Primárnym zdrojom sú výkaly hospodárskych zvierat.

Ochoreli ste ako jediný z rodiny?

Áno. Je pre mňa trochu záhadou, prečo nás to nechytlo viacerých. V rodine som bol tretí chlapec v poradí, starší bratia mali dva a štyri roky v čase, keď som ochorel. Sestry mali osem a jedenásť rokov a už chodili do školy. Pokiaľ viem, v dedine bol ešte jeden prípad, ktorý však dopadol lepšie. Rozsah postihnutia závisí od toho, kde dôjde k napadnutiu zakončení nervov na mieche. Podľa toho dochádza k ochrnutiu príslušných svalových skupín. Mne odišli nohy, pravá ruka a brušné a chrbtové svalstvo.

Ako vás liečili v Košiciach?

Strávil som tam niekoľko mesiacov, ale v zásade so mnou nevedeli nič robiť. Rozhodujúca je včasná rehabilitácia. Epidémia detskej obrny zachytila v 40. a 50. rokoch vtedajšieho Československa asi 15-tisíc ľudí. Posledný výskyt živej obrny endemického typu sme u nás zaznamenali v roku 1960, odvtedy je Slovensko „polio free“, bez nových prípadov obrny. V tomto zmysle sme ukážkovou krajinou.

Čo sa dialo po hospitalizácii v Košiciach?

Keď som mal rok, poslali ma do Bratislavy na Patrónku, kde bol Lánikov ústav. Špecializoval sa na takéto typy ochorení detských pacientov. V ústave bola so mnou mama a podľa toho, čo mi rozprávala, som v ňom skoro umrel na brušný týfus. V dôsledku hygieny. Otec sa staral o súrodencov, no v tom čase s nami ešte žila babka, takže to preňho bolo síce ťažké, ale asi nie ukrutné. Mama povedala, že ma v ústave nenechá, podpísala reverz a vzala ma domov. Šťastnejšia fáza sa začala, keď som každý rok až do ukončenia povinnej školskej dochádzky chodieval na liečenia do Čiech do Jánových Lázní, ktoré sa špecializovali na detskú obrnu. Dodnes je to asi jediné pracovisko v bývalom Československu, ktoré má know-how na toto ochorenie. Pracujú v ňom na udržaní hybnosti, svalovej sily a samostatnosti.

Do školy ste nastúpili normálne?

Áno, nastúpil som do školy vo Vydrníku. Len som prešiel z jednej časti domu do druhej. Vpredu boli triedy a druhú časť tvoril služobný školský byt. Mama mohla pokojne odsakovať a dojsť mladších súrodencov. Mojou prvou učiteľkou bola moja mama. Keďže som mal postihnutú pravú ruku, chvíľu sa zvažovalo, či zo mňa nespraviť ľaváka. Ale vtedy sa to veľmi nenosilo. Mój svet bol ohraničený domom a záhradou, kde otec pestoval ovocné stromy a choval včely. Bolo to veľmi príjemné prostredie. Svoje ochorenie som nikdy nevnímal ako problém. Bol som si vedomý toho, že nemôžem robiť to, čo moji súro-

Celý život chodíte o barlách?

Áno, nikdy som inak nechodil. Stať na vlastných nohách som začal okolo tretieho roku. Myslí si, že sa pod to podpísala aj liečba v Jánových Lázních. Svalstvo sa dokázalo zregenerovať

natoľko, že som udržal vlastnú váhu. Ale barly som potreboval. Prvé barličky boli drevené a boli celkom milé. Boli to dve latky v strede s rúčkou. Hore bola kožená objímka, dole hranol, ktorý tie latky spájal dvomi skrútkami. Ako som rástol, latky sa upravovali u stolára. Celý život chodím o barlách a ešte by som rád nejaký čas chodil, lebo kopec mojich kamarátov a kamarátok s detskou obrnou už potrebuje vozík. Ja sa mu bráním, lebo ho vnímam ako poslednú inštanciu.

Do školy ste nastúpili normálne?

Áno, nastúpil som do školy vo Vydrníku. Len som prešiel z jednej časti domu do druhej. Vpredu boli triedy a druhú časť tvoril služobný školský byt. Mama mohla pokojne odsakovať a dojsť mladších súrodencov. Mojou prvou učiteľkou bola moja mama. Keďže som mal postihnutú pravú ruku, chvíľu sa zvažovalo, či zo mňa nespraviť ľaváka. Ale vtedy sa to veľmi nenosilo. Mój svet bol ohraničený domom a záhradou, kde otec pestoval ovocné stromy a choval včely. Bolo to veľmi príjemné prostredie. Svoje ochorenie som nikdy nevnímal ako problém. Bol som si vedomý toho, že nemôžem robiť to, čo moji súro-

denci, ale bral som to ako súčasť toho, aký som. A kde som mohol byť, tam som bol. Vedel som aj vyliezť na strom.

To vyzerá skoro idyllicky.

Problémy nastali, keď našich presunuli do inej školy, osobitného odborného učilišťa pre mentálne retardovaných chlapcov. Rodičia na to nemali kvalifikáciu. Bolo to za trest, lebo boli silno veriaci katolíci. Bol som tretiak a do školy som musel cestovať autobusom do najbližšej dediny, kde bola škola. Nebolo to ktoviečo, hlavne v zime. Naši zväzili, že pre mňa bude asi najjednoduchšie, keď ma budú do internátnej školy. Bolo to na Patrónke v Bratislave, prišiel som tam ako piatak. Dnes je tam špeciálna škola pre deti, ktoré majú kombinované postihnutie – fyzický hendikep a ľahší stupeň mentálnej retardácie. Sú tam podmienky na to, aby sa deti zaškoliť a získali kvalifikáciu primeranú svojim možnostiam, napríklad ako pomocníci v záhradníctve, knihviazači.

V Bratislave ste boli sám?

Áno. Mal som 11 rokov a dosť to so mnou zamávalo. V škole boli deti s rôznym typom telesného postihnutia, nielen s obrnou, ale aj s amputáciami, vážnou skoliózou či inými ochore-

niami. Pripadal som si tam ako medzi rovnocennými. Keď som prišiel do puberty, začal som intenzívnejšie vnímať odsudky okolia. Deti sú nemilosrdné a vedeli mi povedať, že som „čaptoš“. Teraz sa na to pozerám inak, ale vtedy som to vnímal ťažšie. Na Patrónke boli dokonalé podmienky – aj v zmysle lekárskej starostlivosti. Bolo tam dokonca lôžkové oddelenie a robili aj chirurgické zákroky. Boli tam internáty a mali sme vonkajší bazén. S odstupom času vnímam tie roky ako veľmi radostné. Druhá vec je, že to bola striktné segregovaná výchova a vzdelávanie, ale taký bol vtedajší pohľad.

Ako si spomínate na obdobie 50. rokov, keď svet zvädzal zápas o vývoj vakcíny na detskú obrnu?

Veľmi som to nevnímal, bol som iba dieťa. O obrne ani vakcíne som nevedel nič, až neskôr ako stredoškola a vysokoškola som sa tomu začal venovať. Informácie boli veľmi sporé. Cez rodičov som však vnímal rozdelenie sveta na Východ a Západ. Otec hlboko nesúhlasil s režimom, čo tu bol. Nikdy nepodľahol, aj keď ako učiteľ musel určite robiť kompromisy. Hrozilo mu, že by ho zbavili učiteľského povolania. Keď padla deviata ve-

